

2021-12-30

Sammandrag av arbetslivskommissionernas lägesöversikter

Det här sammandraget grundar sig på arbetslivskommissionernas lägesöversikt över genomförandet av yrkesprov och bedömningen av kunskande. Som underlag för lägesöversikten har man använt uppgifter som samlats in nationellt genom uppföljning, respons och utvärdering under år 2020. Den nationella informationen har kompletterats med arbetslivskommissionernas egna observationer.

1. Examina och examensdelar

Inom många branscher verkar antalet enskilda examensdelar som avläggs ha ökat i förhållande till antalet hela examina. Enligt arbetslivskommissionerna kan en arbetstagare genom att avlägga en enskild examensdel bland annat svara på förändringar i arbetsbilden och på företagets kompetensbehov då verksamhetsmiljön förändras.

Flera arbetslivskommissioner har lyft fram en oro gällande de gemensamma examensdelarna som ingår i de yrkesinriktade grundexamina. I synnerhet för många vuxna studerande har det varit problematiskt att avlägga de gemensamma examensdelarna. Det är inte alltid möjligt att erkänna och identifiera tidigare kunskande, även om den studerande skulle ha avlagt rikligt med allmänbildande studier tidigare och har arbetserfarenhet. Av den här orsaken kan det hända att examen inte slutförs eller att slutförandet av examen drar ut på tiden. Inom en del branscher, såsom transportbranschen, har man av ovan nämnda skäl valt att avlägga yrkesexamina istället för grundexamina.

Arbetslivskommissionen för textil och mode lyfter fram att man genom att integrera de gemensamma examensdelarna i arbetslivet och i de yrkesinriktade examensdelarna främjar de studerandes möjligheter att slutföra studierna inom de gemensamma examensdelarna.

2. Konsekvenserna av Covid19-pandemin

Arbetslivskommissionerna har följt med hur Covid19-pandemin har påverkat ordnandet av yrkesprov och bedömningen av kunskande. På grund av pandemin har man varit tvungen att utifrån undantagsbestämmelser i högre grad än tidigare ordna yrkesprov i läroanstalterna, så att avläggandet av examen inte oskäligt fördröjs för den studerande.

Man har kunnat lägga märke till två olika utvecklingsriktningar vad gäller antalet avlagda examina eller examensdelar. Till exempel inom ICT-branschen, luft- och

sjöfartsbranschen samt musikbranschen har antalet avlagda examina eller examensdelar ökat då det har funnits mera fritid och arbetstagare som har varit tillåtna har använt tiden för att komplettera sitt kunnande. Inom logistikbranschen, inkvarterings- och kosthållsbranschen och inom examina i företagande har antalet prestationer däremot minskat då pandemin har påverkat företagets möjligheter att sysselsätta personal.

Inom många branscher har avläggandet av examina dragit ut på tiden för en del studerande. En bidragande orsak har bland annat nämnts vara att det har rått brist på platser för lärande i arbetslivet.

3. Bedömning av kunnande

Enligt arbetslivskommissionernas observationer har de digitala arbetssätten bidragit till att bedömningen av kunnande kan genomföras snabbt och flexibelt. Användningen av digitala verktyg i yrkesproven har utvecklats i synnerhet till följd av coronapandemin. Till exempel inom rengörings- och fastighetsbranschen samt hälsovårdsbranschen har bedömningen av de studerandes kunnande genomförts med hjälp av videor och digitala förbindelser.

Inom flera branscher finns det fortfarande behov av att utveckla bedömningskompetensen. Det är också skäl att precisera verksamhetssätten för identifiering och erkännande av kunnande. Genom att ordna fortbildningar på distans för företrädarna för arbetslivet har man ökat deltagandet i bedömningsfortbildningarna som läroanstalterna erbjuder.

Arbetslivskommissionerna för landsbygdsnärings-, mediebranschen och trädgårdsbranschen lyfte fram att man i vissa läroanstalter inte tillräckligt tydligt har gjort skillnad mellan förvärvande av kunnande och påvisande av kunnande.

3.1. Planer för bedömning av kunnande

Flera arbetslivskommissioner fäste uppmärksamhet vid utvecklingsbehov som berör planerna för bedömning av kunnande. Bristerna som iaktogs gällde behovet av mer examensspecifika planer. Planerna ansågs vara av allmän karaktär, och därmed fungerar de inte som verktyg i vardagen för undervisningspersonalen.

3.2. Yrkesprovsmiljöer

Enligt de nationella uppföljningsuppgifterna ordnas yrkesprov fortfarande till stor del i läroanstalterna, särskilt i fråga om yrkesprov som avläggs inom grundexamina. Inom yrkes- och specialyrkesexamina ordnas yrkesproven i betydligt högre grad på arbetsplatserna.

Majoriteten av yrkesproven inom grundexamina i maskin- och produktionsteknik, ur- och mikromekanik, fiskeri samt textil och mode ordnades vid läroanstalterna.

En betydande bidragande faktor till att yrkesprov inom datateknik och kommunikationsteknik inte kan ordnas på arbetsplatserna är att man av datasäkerhetsskäl inte kan genomföra bedömningen av kunnande hos kundföretagen. Enligt arbetslivskommissionen för ICT-branschen motsvarar de

laboratoriemiljöer som byggts upp vid läroanstalterna ändå på ett bra sätt de krav som yrkesprovsmiljöerna ställer.

Även vid läroanstalterna inom andra branscher, såsom idrottsbranschen, landsbygdsbranschen, mediebranschen, trädgårdsbranschen, konstindustribranschen och båtbranschen har man egna, arbetsplatsliknande yrkesprovsmiljöer, där det är lättare att ordna yrkesprov.

Att yrkesproven har ordnats i läroanstalternas egna yrkesprovsmiljöer motiverades på många olika sätt. Läroanstalternas yrkesprovsmiljöer erbjuder i synnerhet studerande som är i början av studierna samt minderåriga studerande en möjlighet att påvisa sitt kunnande. Utrustningen i dessa miljöer kan också vara bättre och mångsidigare än den som finns tillgänglig i det lokala arbetslivet, vilket kan garantera en mer jämlik yrkesprovsmiljö för alla studerande. I många läroanstalter finns också andelslag som ger den studerande möjlighet att utföra kundarbete i läroanstaltens yrkesprovsmiljö och på det sättet påvisa sitt kunnande.

De mest betydande orsakerna till att yrkesprov inom luft- och sjöfartsbranschen genomförs i läroanstaltsmiljön har att göra med säkerhet och kostnadsrisker samt andra praktiska skäl.

Som orsaker till att yrkesprov ordnas vid läroanstalterna uppgavs bland annat långa avstånd och brist på lämpliga platser att avlägga yrkesprov i arbetslivet. Till exempel har små- och ensamföretagare inom hår- och skönhetsbranschen samt hälsovårdsbranschen inte resurser att ordna yrkesprov på arbetsplatsen. Om en arbetsplats är specialiserad inom en viss inriktning kan det också finnas färre möjligheter att genomföra yrkesprov på arbetsplatsen. Inom bland annat husteknik och processindustri tar en del arbetsgivare inte emot studerande som är under 18 år. Bristen på lämpliga arbetsplatser kan också förklaras med att företagen har det svårt ställt ekonomiskt eller att det sker snabba förändringar i verksamhetsmiljön, såsom våren 2020 då förhållandena för skogsavverkning försämrades.

Andra orsaker uppgavs vara bland annat trafiksäkerhet, säkerhet vid elarbeten och bristfälliga språkfärdigheter hos den studerande eller behov av individuellt stöd. Till exempel inom grundexamen i el- och automationsbranschen är det ofta omöjligt att genomföra yrkesprovet i den första examensdelen i arbetslivet så att kravet på säkerhet vid elarbete uppfylls. I en del examensgrunder ingår också examensdelar som innehåller kunnande som inte kan påvisas i arbetslivet.

När det gäller att utveckla yrkesprovsmiljöerna har det visat sig vara viktigt att arbetsplatserna har kunskap om utbildningsområdena och att samarbetet med läroanstalten är långsiktigt.

3.3. Bedömare

Arbetslivskommissionerna uppger att kravet om att den ena bedömare ska vara lärare och den andra ska företräda arbetslivet inte alltid uppfylls i enlighet med vad som anges i lagen om yrkesutbildning. I synnerhet när det gäller yrkesprov inom grundexamen som avläggs vid läroanstalterna saknas ofta en bedömare som företräder arbetslivet och bedömningen utförs istället av två lärare. Förfarandet har bland annat motiverats med att man helt enkelt inte lyckas hitta företrädare för arbetslivet som kan delta i bedömningen av yrkesprov som genomförs vid läroanstalten. Å andra sidan rapporterar några arbetslivskommissioner om

läroanstalter där man har använt digitala förbindelser för att underlätta möjligheterna för bedömaren som företräder arbetslivet att delta i beslutet om bedömning.

4. Goda modeller

Lärarnas arbetslivsperioder har konstaterats vara fungerande. De stöder samarbetet med arbetslivet och ökar förståelsen för kunnandet som krävs på arbetsplatsen samt främjar planeringen av förvärvandet av kunnande.

En god modell för att säkerställa kvaliteten på bedömningen av kunnande är bland annat att planen för yrkesprov utarbetas i en dialog mellan den studerande och läraren. På det här sättet kan man bättre beakta den personliga tillämpningen i yrkesproven.

5. Utvecklingsbehov

Arbetslivskommissionen för social- och hälsovårdsbranschen har iakttagit att det ibland förekommer brister i samarbetet med arbetslivet. Arbetsplatshandledarna känner inte alltid till den studerandes mål och de avtal som behövs innan den studerande kan delta i lärande i arbetet och innan man kan ordna yrkesprov på arbetsplatsen. Det här är ett tydligt utvecklingsbehov som utbildningsanordnarna bör fästa uppmärksamhet vid.

Arbetslivskommissionen för husteknik uppger att det har kommit respons från företagen om att studerande som kommer för att lära sig i arbetslivet har svagare praktiska färdigheter än tidigare. Lärandet på arbetsplatsen och undervisningen som den studerande har fått vid läroanstalten bildar inte en enhetlig, fortlöpande helhet.

6. Utveckling av examensgrunderna

Arbetslivskommissionerna förde som en del av lägesöversikten även fram utvecklingsförslag som berör examensgrunderna. Den sakkunniga vid Utbildningsstyrelsen som ansvarar för respektive examen går tillsammans med arbetslivskommissionen igenom utvecklingsförslagen och utvärderar möjligheterna att genomföra eventuella åtgärder.